

וכך נכנס האור

למה יעקב? בקוראנו בספורי בראשית אנו שואלים זאת שוב ושוב. יעקב איננו מה שהיה נוח – צדיק תמים בדורותיו המתהלך עם האלוהים. שלא כאברהם, הוא לא עזב את ארצו, את מולדתו ואת בית אביו למשמע קול משמיים. שלא כיצחק, הוא לא העמיד את עצמו לעקידה. גם לא היו לו כמו למשה בצעירותו חוש צדק בוער ונכונות להתערב במריבות ולהילחם בעוול. ובכל זאת, אנו קרויים מאז ומתמיד "עם ישראל", צאצאיו של יעקב. דווקא על שמו, דווקא הוא. למה?

נראה לי שהתשובה רמוזה בפתח פרשתנו. יעקב נתון בעיצומו של מסע בין סכנות. הוא עזב את ביתו כי עשו נשבע להרגו אחרי מות יצחק. הוא עומד להצטרף למשק הבית של דודו לְבָן, מקום שם אורבות לו סכנות אחרות. הוא רחוק מהבית, רחוק מכל נפש שיש לו בעולם, קרוב רק אל שיאה של הפגיעות האפשרית. השמש שוקעת. הלילה יורד. יעקב שוכב לישון, ורואה חזיון מופלא:

וַיַּחֲלֹם וַהֲנֵה סֹלֶם מְצַב אַרְצָה וְרֵאשׁוּ מַגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה, וַהֲנֵה מַלְאָכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ. וַהֲנֵה ה' נֹצֵב עָלָיו, וַיֹּאמֶר: "אֲנִי ה' אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וְאֵלֹהֵי יִצְחָק; הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְנַנֶּה וְלוֹרְעָה.

שיג ושיח – הרב יונתן זקס

וַהֲנֵה יוֹרְעָךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ, וּפְרָצְתָּ יָמָה וְקָדְמָה, וְצַפְנָה וְנִגְפָה, וְנִבְרַכְוּ בְךָ כָּל מְשֻׁפְחוֹת הָאָדָמָה וּבְנוֹרְעָךָ. וַהֲנֵה אֲנֹכִי עִמָּךְ, וְשִׁמְרְתִיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ וְהִשְׁבַּתִיךָ אֶל הָאָדָמָה הַזֹּאת; כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לְךָ". וַיִּיקֶץ יַעֲקֹב מִשְׁנָתוֹ, וַיֹּאמֶר: "אֲכֹן יֵשׁ ה' בְּמָקוֹם הַזֶּה, וְאֲנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי". וַיִּירָא וַיֹּאמֶר, "מַה נִּוְרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה! אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמַיִם". (בראשית כח, יב-יז)

שימו לב לחזרה המרובעת על המילה "וַהֲנֵה" – ביטוי של הפתעה. שום דבר לא הכין את יעקב לפגישה הזו, ויעקב אף אומר זאת במפורש: "אֲכֹן יֵשׁ ה' בְּמָקוֹם הַזֶּה, וְאֲנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי". גם הפועל המספר על הגעתו של יעקב למקום, "וַיִּפְגַּע בְּמָקוֹם" (פסוק יא), מבטא פגישה לא מתוכננת. לימים, בלשון חז"ל, נוספה למילה "המקום" המשמעות "הקב"ה" – וכך, על דרך הדרש, אפשר לומר שהפסוק מספר שיעקב נתקל בקב"ה במקרה.

הוסיפו לזאת את מאבקו הלילי של יעקב עם המלאך בפרשת השבוע הבא, והנה לנו תשובה לשאלתנו. גם עם המלאך נאבק יעקב בודד, בלילה, ערב פגישה מפחידה עם עשו. יעקב הוא האיש שחוויותיו הרוחניות העמוקות ביותר באות לו כשהוא לבדו, בלילה, הרחק מהבית, אל מול פני סכנה. הוא האיש הפוגש את אלוהים דווקא כשאינו מצפה לכך כלל, כשדעתו נתונה לדברים אחרים, כשהוא מפחד ואולי אפילו על סף ייאוש. יעקב הוא האיש שבמרחב הלימינלי, באמצע המסע, מגלה כי "אֲכֹן יֵשׁ ה' בְּמָקוֹם הַזֶּה, וְאֲנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי".

ואכן, יעקב היה לימים לאביהו של עם שמפגשו הקרוב ביותר עם אלוהים התקיים "בְּאָרֶץ מִדְבָּר וּבְתֵהוּ יֵלֵל יִשְׁמָן",

כתיאורו של משה רבנו בשירת האזינו (דברים לב, י). ומאז, זהו ייחודו של עם ישראל: היהודים שרדו בגלות אחר גלות, ואף כי תהו תחילה "אֵיךְ נָשִׁיר אֶת שִׁיר ה' עַל אֲדָמַת נֶכְרִי?" (תהלים קלז, ד), גילו כי השכינה עדיין שורה בקרבם. גם כשאיבדו את כל אשר להם, לא איבדו את הקשר לאל חי. שוב ושוב מגלה היהודי: "יֵשׁ ה' בְּמָקוֹם הַזֶּה, וְאַנְכִי לֹא יָדַעְתִּי".

אברהם נתן לעם ישראל את האומץ להתנגד לאילי הזמן. יצחק נתן להם את יכולת ההקרבה העצמית. משה לימד אותם להיות לוחמי צדק נלהבים. אבל יעקב נתן להם את הידיעה כי דווקא כאשר הם מרגישים בודדים במיוחד, אלוהים עדיין איתם, עדיין נוסך בהם אומץ לקוות וכוח לחלום.

דוד המלך, משורר התהלים, הוא שנתן לכך את הביטוי הפיזי העמוק ביותר. שוב ושוב הוא קורא אל ה' מלב המאפליה, פגוע, בודד, כאוב, פוחד:

הוֹשִׁיעֵנִי, אֱלֹהִים,
כִּי בָאוּ מִים עַד נַפְשִׁי.
טָבַעְתִּי בֵּינֹן מְצוּלָה
וְאֵין מַעְמָד.
כָּאֲתִי בְּמַעְמְקֵי מַיִם
וְשִׁבַּלְתְּ שִׁטְפָתְנִי. (תהלים סט, ב-ג)
מִמַּעְמְקִים קָרָאתִיךָ ה' (תהלים קל, א)

העזות שבחוויותינו הרוחניות מתרגשות עלינו לא פעם דווקא כשאננו מצפים להן כלל, כשאנו קרובים יותר מתמיד לייאוש. כי בזמנים האלה מוסרות מפנינו מסכות המגן. אנחנו חשופים

מתמיד - ועל כן גם פתוחים מתמיד אל ה', וה' פותח את שערינו בפנינו. "קָרוֹב ה' לְנֹשְׁבְרֵי לֵב וְאֶת דִּכְאֵי רוּחַ יוֹשִׁיעַ" (תהלים לד, יט). "זָבַחִי אֱלֹהִים רוּחַ נְשַׁבְּרָה; לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְּבָה, אֱלֹהִים, לֹא תִבְזֶה" (תהלים נא, יט); ה' הוא "הַרְפֵּא לְשִׁבּוּרֵי לֵב וּמַחְבֵּשׁ לְעַצְבוֹתֵם" (תהלים קמז, ג).

רבי נחמן מברסלב היה אומר כי אדם "צריך לצעוק לאביו שבשמיים בקול חזק מעמקי הלב, ואזי השם יתברך שומע קולו ופונה לצעקתו. ויכול להיות שמזה בעצמו ייפול ויתבטל לגמרי כל הקושיות והמניעות הנ"ל" - אותן קושיות ומניעות שהרחיקו אותו מן היכולת להתפלל.¹

אנו מוצאים את אלוהים לא רק במקומות הקדושים או המוכרים, אלא גם באמצע המסע, לבדנו, בלילה. "גַּם פִּי אֶלְךָ בְּגֵיא צִלְמוֹת לֹא אֵירָא רַע כִּי אַתָּה עֹמְדִי" (תהלים כג, ד). העמוקה מכל החוויות הרוחניות, הבסיס לכל האחרות, היא הידיעה שאננו לבדנו. ה' אוהב בנו בידנו, נותן לנו מקלט, מרים אותנו כשאנו נופלים, סולח לנו כשאנו כושלים, מרפא את פצעי נשמתנו בכוח אהבתו.

אבי מורי ז"ל לא היה תלמיד-חכם. לא הייתה לו הזדמנות ללמוד כל צורכו. הוא הגיע לבריטניה בילדותו כפליט. הוא נאלץ להפסיק ללמוד בבית הספר, ובכל מקרה אפשרויות החינוך היהודי בימים ההם היו מוגבלות. השגת צורכי המחיה גזלה את מרב זמנה של המשפחה. אבל ראיתי אותו הולך זקוף כיהודי, לא פוחד, לפעמים אפילו קורא תגר; משום שכאשר הוא התפלל או קרא תהלים הוא הרגיש בעוז שה' איתו. אמונה פשוטה זו נסכה בו אצילות אנושית וחוסן נפשי.

זו הייתה ירושתו מיעקב אבינו, וזו ירושתנו. גם כי ניפול, ניפול אל זרועותיו המקבלות של אלוהים. גם כי יאבדו אנשים את אמונתם בנו, גם כי נאבדו אנו את אמונתנו בעצמנו, ה' תמיד יאמין בנו. וגם אם נרגיש בודדים עד מאוד, לא נהיה בודדים באמת. ה' אתנו, לצדנו, בקרבנו, קורא לנו לקום על הרגליים ולהמשיך ללכת, כי יש לנו משימה לעשות, משימה שעוד לא השלמנו, משימה שנוצרנו לבצע. לאונרד כהן אומר באחד משיריו כי "בכל דבר יש סדר, וכך נכנס האור". מבעד לסדק שבלב הנשבר חודר אורו של אלוהים. וזה שער השמיים.